

STÉ VÝROČÍ NAROZENÍ VILÉMA CHMELAŘE

Významná výročí vědeckých osobností, žijících i nežijících, jsou příležitostmi nejen k pouhým retrospekčním, ale také k širším pohledům na jejich individuální přínosy vnitřním kontextům jednotlivých vědních oborů. Význam životního díla člena korespondenta ČSAV Viléma Chmelaře pro psychologické vědy byl již vícekrát připomenut. Přesto sté výročí jeho narození (19. 11. 1892 v Podolí u Přerova) nás vybízí, abychom se znovu zamyslili nad odkazem, který nám zanechal.

Vilém Chmelař po studiu na gymnáziu v Přerově a na učitelském ústavu v Příboře působil po řadu let jako učitel na venkovských školách. Když ve věku 28 let začal studovat na Karlově univerzitě, zaujala ho brzy psychologie, která tehdy ovšem ještě nebyla samostatným studijním oborem. Tento zájem ho přivedl ve studijním roce 1922/3 do Lipska na významné pracoviště experimentální psychologie, založené svého času W. Wundtem. Po dosažení doktorátu filozofie v Praze přešel V. Chmelař v roce 1926 do Brna, kde se stal učitelem v Ústavu pro tělesně vadné. Současně však začal pracovat také jeho nehonoranový asistent Psychologického ústavu, zřízeného krátce předtím při brněnské Filozofické fakultě Profesorem M. Rostoharem. Absolvoval pak ještě několik kratších studijních pobytů v zahraničí a posléze se v roce 1939 habilitoval. Byl to však rok vypuknutí druhé světové války a také rok uzavření českých vysokých škol; Dr. Chmelař tedy pracoval po celé válečné období i nadále jako učitel tělesně postižených dětí. Po válce v roce 1946 se stal mimořádným profesorem brněnské Filozofické fakulty, od roku 1949 profesorem řádným. Když v roce 1948 Prof. Dr. M. Rostohar odešel natrvalo do Jugoslávie, převzal prof. Chmelař vedení Katedry psychologie a zastával tuto funkci až do roku 1964. V tomto období se uplatňoval jako reprezentant psychologických věd také v nově ustavené Čs. akademii věd; v roce 1956 byl jmenován jejím členem korespondentem. Později pak vedl brněnské psychologické pracoviště ČSAV po jeho zřízení v roce 1963, a to až do konce roku 1975. Ještě po řadu dalších let se Prof. Chmelař uplatňoval jako člen vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV a také jako examinator, oponent, recenzent vědeckých publikací, člen redakčních rad aj. Navždy odešel 21. 6. 1988.

Vilém Chmelař byl jedním ze zakladatelů naší experimentální psychologie a aktivním badatelem zhruba po dobu 60 let. Výzkumně se soustřeďoval na tři hlavní témata, totiž na vnímání, pozornost a poznávací procesy. Prokázal některá omezení platnosti Weberova—Fechnerova zákona při odhadech velikosti uhlů za direktního a indirektního vidění a některá omezení platnosti zákona Bunsenova-Roscoeova při vnímání krátkodobě exponovaných složitých statických předmětů. Také získal důležité poznatky o vývoji představy děje na základě jednotlivých optických dojmů a o poznávání předmětů z jejich předtím vnímaných částí u dětí raného věku. Jiným jeho významným výsledkem bylo vyvození vývojové křivky trvání aktivní optické pozornosti pro věkové období 6—15 let. Ze spolupráce s matematikem P. Oseckým vzešlo zjištění, že průběh aktivní optické i akustické pozornosti může být vystižen modelem, který jej nahlíží jako stacionární markovský proces.

Při své badatelské činnosti byl Prof. Chmelař nepochybně veden snahou přispět k rozvoji teorie psychologických věd; ale celkové zřetele, které ve svém díle uplatňoval, nebyly jen teoretické. Nasvědčuje tomu přehled jeho vědeckých studií (viz např. Československá psychologie 26, 1982, 6); je z něho patrné, že zaměření na problémy obecné psychologie se u Prof. Chmelaře úzce propojovalo s orientací pedopsychologickou, vývojově psychologickou a pedagogicko-psychologickou. Najdeme zde však také studie

tematicky blízké klinické psychologii a psychologii práce. Požadavek, čas od času vždy znovu vyslovovaný, aby vědecký pracovník ve své činnosti „spjoval zřetele k teorii i praxi“, aby přinášel „výsledky aplikovatelné v praxi“, Prof. Chmelař vždycky splňoval. Ostatně pracovníci z jeho okolí věděli, že i v pozdním období svých zkoumání aktivní optické a akustické pozornosti si kladl otázku, zda a do jaké míry může přibližně hodinová experimentální situace představovat analogii nároků, kladených na žákovu pozornost při školní vyučovací hodině.

Po dobu svého působení v brněnském ústavu pro tělesně vadné (a bylo to celkem 19 let) se V. Chmelař uplatňoval vlastně současně jako pedagog i psycholog. V době, kdy profese praktického psychologa ve smyslu systemizovaných pracovních míst u nás ještě neexistovala, dovedl již dobře předvídat, kde všude by psychologové jednou mohli pracovat. Z tohoto aspektu oblastí jeho hlavního zájmu bylo výchovné a profesijní poradenství. Již ve 30. letech jako odborný referent České zemské péče o mládež se zasloužil o zřízení 70 poraden pro volbu povolání na Moravě. Válkou a poválečnými poměry — včetně jejich politické stránky — byly tyto snahy na léta přerušeny. Teprve v roce 1958 začala v Brně pracovat Dětská psychologická poradna se systemizovanými místy psychologů. A byl to právě Prof. Dr. Chmelař, kdo svou vědeckou autoritou významně inicioval její zřízení a kdo se stal, zejména pro první léta, odborným garantem její činnosti.

Pro Profesora Chmelaře bylo příznačné ryzí badatelské zaujetí, motivované bytostnou potřebou poznávat skutečnost. Tyto své poznávací zájmy však dovedl ukáznit a zkoncentrovat k určitému okruhu dlouhodobě sledovaných témat. V tomto smyslu pan Profesor někdy říkal, že budoucí vědecký pracovník by měl rozvíjet své tematické zaměření již od diplomové práce. Úzkostlivou poctivost a přesnost při výzkumné práci pokládal za něco zcela samozřejmého. Přitom svým žákům vždycky zdůrazňoval, že výzkumným výsledkem není jen potvrzení hypotézy; poznatky jsme získali i tehdy, když se ukázalo, že náš předpoklad nějaké závislosti byl mylný.

Velmi mnozí psychologové z českých zemí i ze Slovenska přicházeli s panem Profesorem Chmelařem po řadu desetiletí do rozmanitých pracovních kontaktů. Poznávali jeho neúmornou pracovitost, spolehlivost takřka absolutní, trvalou pohotovost angažovat se osobně ve prospěch psychologie, psychologů a psychologické profese. Překvapoval je svou moudrostí, filozofickým přístupem k životu i jeho skutečností (včetně postoje k pomíjivosti individuální existence) a trvalým realizováním sociálně relevantní zásady „Nerozmnožovat zlo“.

Toto všechno si chceme připomenout v roce, kdy od data narození člena korespondenta ČSAV Viléma Chmelaře se dovršuje celé jedno století. A chceme mu ještě jednou poděkovat za pracovní i lidský příklad, který nám poskytl.

Olga Kolaříková